

Üniversitenin Üç Hâli: Akıl, Özgürlük ve Çeşitlilik*

Değerli Davetliler,

Sizleri en içten duygularımla, sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

2021-2022 akademik yılının açılış töreninde sizlerle birlikte olmaktan dolayı büyük bir memnuniyet duyduğumu ifade etmek isterim.

Yeni akademik yılın sağlıklı ve her açıdan verimli olmasını temenni ediyorum.

Tam on yıl aradan sonra bir akademik yılın açılışında konuşuyorum. Bu vesileyle sizlerle bir araya gelme fırsatını sağlayan sayın rektörümüze nazik davetlerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Doğrusu siz değerli hocalarıma ve genç öğrenci arkadaşlarıma *“ne söylemeliyim”* diye bir süre düşündüm. Sonunda *“üniversite”* kavramından ne anlaşılması gerektiğine dair görüşlerimi sizlerle paylaşmaya karar verdim.

“Üniversite” kelimesinin etimolojisiyle başlamak istiyorum. Bilindiği üzere Latince kökenli olan *“üniversite”* kelimesi, *“evrensel”* anlamına gelen *“universal”* ile bağlantılı bir kelimedir. Kelimenin ikinci bir anlamı ise hocalar ve öğrencilerin bir araya geldikleri *“birlik”*tir. Kısacası üniversite hoca ve öğrenci birliğidir. Bu nedenle üniversite karşılığı olarak Arapça’da *“camia”* kelimesi kullanılmaktadır.

Diğer yandan bizde üniversite kelimesinden önce kullanılan *“darülfünun”* kelimesi de *“fenler, bilimler evi”* anlamına gelmektedir.

Buna göre etimolojik kökeninden hareketle üniversiteyi *“evrensel değerler temelinde bilimsel bilginin üretimi, öğretimi ve öğrenimiyle uğraşan hocalar ve öğrenciler topluluğu”* olarak tanımlamak mümkündür.

Bu tanımdan yola çıktığımızda üniversiteye hâkim olması gereken ve birbiriyle bağlantılı üç niteliğin olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi akıl, ikincisi özgürlük, üçüncüsü de çeşitlilik.

Değerli Arkadaşlar,

Akıl, bilindiği üzere insanı diğer varlıklardan ayıran bir özelliktir. Bilginin üretimi de teknolojisi de büyük ölçüde aklın kullanımına bağlıdır. Bu nedenle aklını askıya almış veya tatile göndermiş bir üniversite olamaz. Başka bir ifadeyle *“akıl”*sız üniversite olamaz.

Öte yandan akli kullanmak bir zihinsel erginlik belirtisidir. Bu sebeple ünlü filozof Kant, aydınlanmayı insanın ergin olmama hâinden çıkması, başka bir ifadeyle reşit olması şeklinde tanımlar. Reşit olmak da kişinin akıl baliğ hâle gelmesidir. Kant, kişinin vesayetten kurtulup ayakları üzerinde durmasının aklını kullanması ile mümkün olacağını anlatır. Bu da her şeyden önce cesareti gerektirir. Kant'a göre aydınlanmanın mottosu "*Aklını kullanmaya cesaret et!*" (*Sapere aude!*) cümlesidir.¹

Bunu yapmadığımızda vesayetin pençesinde, henüz ergin, yetişkin olmayan varlıklar olarak yaşamaya mahkûm oluruz. Vesayetçilik ya da paternalizm ise insanı, güdülmesi gereken sürü olarak görür. Bunun sonucu, bir türlü kendi kararını kendisi veremeyen, her daim bir vasinin koruyuculuğuna muhtaç olan kişilerden oluşan bir toplumun ortaya çıkmasıdır. Böyle bir toplumda özgürlük yeşermez. Tam da bu nedenle Kant, yönetilenleri doğruyu yanlıştan, faydalıyı zararlıdan ayıramayan çocuklar olarak gören vesayetçiliği "*tasavvur edilebilen en büyük despotizm*" olarak nitelendirmiştir.²

Değerli Arkadaşlar,

Aklın kullanılması kurumsal anlamda özerkliği, bireysel düzeyde de özgürlüğü beraberinde getirmektedir. Anayasa Mahkemesinin kararlarında vurgulandığı üzere üniversitenin idari, mali ve bilimsel özerkliği bir bütün olarak üniversite özerkliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu unsurlardan birine yapılacak müdahale diğer unsurları da olumsuz yönde etkileyecektir.³ Aynı şekilde serbestçe bilimsel faaliyetlerde bulunma anlamındaki akademik özgürlük de üniversitelerin vazgeçilmez özelliklerindedir.

Üniversiteye hâkim olması gereken temel değer özgürlüktür. Zira üniversite, aklını kullanan yetişkin bireylerin eğitim ve öğretim faaliyetlerine katıldıkları mekânın adıdır.

Sevgili Gençler,

Hayatınızın en önemli dönüm noktalarından birindesiniz. Bir anlamda kişiliğiniz ve kimliğinizin inşa sürecini burada, üniversite ortamında tamamlayacaksınız.

Aklını kullanan özgür bireyler olarak ne olursanız olun, kendiniz olun. Aklınızı ve beyninizi kimseye ama hiç kimseye kiraya vermeyin. Başkalarının iradenizi sınırlamasına ve sizi araçsallaştırmasına razı olmayın. Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün işaret ettiği fikri, vicdanı ve irfanı hür olanlardan olun.

Kuşkusuz özgürlüğün ona sahip olan özneler üzerinde korkutucu bir etkisi de vardır. Erich Fromm bunu çok iyi anlatır. Geleneksel bağların çözülmesiyle birlikte kendisini yalnız ve güçsüz hisseden

birey, çoğu kez çareyi özgürlükten kaçmakta bulur. Fromm, otoriter rejimlerin tahkiminde bu kaçışın ve teslimiyetin önemli bir payı olduğunu söyler.⁴

Gerçekten de özgürlük başta beyin konforunuz olmak üzere rahatınızı bozabilir. Ancak tüm zorluklara rağmen özgürlükten korkmayın ve ondan kaçmayın. Zira varoluşun anlamı özgürlükle kavranabilir. Özgürlük hayatımızı anlamlı ve değerli kılan şeydir.

Özgürlükten kaçışın bir nedeni de ekonomik olarak daha konforlu bir yaşam arayışı veya kazanımların korunması olabilir. Bu noktada Kant'tan ve Fromm'dan asırlar önce yaşayan, bu toprakların ruh köklerinden biri olan Mevlâna'ya kulak verebiliriz. Şöyle diyor Mevlâna:

Yoksulluk beni ölümle tehdit etse bile,

Hürriyeti kulluğa satmam ben.⁵

Hemen belirtmek gerekir ki akıl ve özgürlüğün kullanılması sınırsız değildir. Bunlar diğer değerlerle dengelenmelidir. Bu anlamda ahlak ve adaletle çevrelenmemiş bir akıl en az vesayetçilik kadar tehlikelidir. Özellikle “öteki” olarak görüleni sömürmeye ve yok etmeye yönelik bir araçsal aklın dünyaya çok büyük bedeller ödettiği bilinmektedir.

Dün İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan soykırımın bugün de ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobinin araçsal bir akılla meşrulaştırılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Bu nedenle insanlığın aklına mukayyet olması gerekmektedir.

Bunun yolu da “öteki”nin ontolojik statüsünü kabul eden sağlıklı bir çoğulculuktan geçmektedir. Üniversite kavramındaki “birlik” bu anlamda “çoklukta ya da çeşitlilikte birlik” olarak kabul edilmelidir. Bu durum toplumun örgütlü hâli olarak tanımlanan devlet için de geçerlidir.

Değerli Arkadaşlar,

Aynı şekilde özgürlük de birlikte yaşamının kurallarını koyan hukukla çevrelenmek durumundadır. Evet, üniversite yasakların değil özgürlüğün hâkim olması gereken bir alandır. Ancak bu özgürlüğün başkalarının özgürlüğüne hâlel getirmeyecek şekilde, hukuk içinde kullanılması gerekmektedir. Bu nedenle 1924 Anayasası'nın 68. maddesinde “*hürriyetin herkes için sınırı, başkalarının hürriyeti sınırındır*” denmiştir.

Akıl ve özgürlük, üniversitenin sahip olması gereken üçüncü bir özelliği, çoğulculuğu beraberinde getirmektedir. Aslında üniversite, toplumun ortaya çıkışından bu yana kadim bir mesele olarak

tartışılan “birlikte yaşama”nın teori ve pratiğinin de sınındığı bir camiadır. Burada farklı coğrafyalardan ve kültürlerden gelen binlerce öğrenci bir arada yaşamının da sınavını veriyor.

Bu noktada belirtmek gerekir ki üniversite doğası gereği çeşitliliğin mekânıdır. Toplumsal ve siyasal çoğulculuğun temelinde de bu çeşitlilik olgusu bulunmaktadır.

Bu gerçeği tespit etmek için öyle çok fazla uğraşmaya, siyaset teorisinden veya antropolojiden argümanlar ortaya koymaya gerek yoktur. Bu topraklarda bizden önce yaşayıp, aklını ve gönlünü harekete geçirerek hakikat arayışında zirveye ulaşanlara kulak vermek yeterlidir. Anadolu'nun irfan kaynakları bize “birlikte yaşama”nın sırrını çok güzel ve sade bir şekilde anlatmıştır.

Yunus Emre yaratılanı yaratandan dolayı hoş görmek gerektiğini söyler. Hacı Bektâş-ı Veli'ye göre ise hakikatin ikinci makamı “yetmiş iki milleti ayıplamamak”tır.⁶ Bu ve benzeri tavsiyelerle Anadolu irfanı ve tefekkürünün bize öğrettiği ilke şudur: İnsanı farklılıkları ile kabul edin ve onu ötekileştirmeyin. Bu ilkenin benimsendiği ve hayata geçirildiği yerde araçsal aklın ürettiği ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi hastalıklara yer yoktur.

Değerli Davetliler,

Son olarak Anadolu irfan geleneğinin Balkanlardaki temsilcilerinden biri olan Aliya İzzetbegoviç'i anmak istiyorum. Merhum Aliya çoğulculuğun dayanaklarını kitaplarında çok iyi anlatır. Bir konuşmasında “Benim hoşgörüm, Avrupa değil Müslüman kökenlidir” der.⁷

Aliya, “Özgürlüğe Kaçışım” adını verdiği hapisane notlarında ise 1980 yılında Nobel Tıp ödülü alan bir genetikçi bilimcinin tespitini aktarır. Bu bilim insanına göre genetik bilimi tüm insanların, hatta tek yumurta ikizlerinin bile farklı varlıklar olduğunu ispatlamıştır. Aliya bunu şöyle yorumlar: “Tanrı çeşitliliği seviyor”.⁸

Aliya'nın varlığın doğasındaki çeşitliliğe yaptığı bu vurguya rağmen bazı insanların çeşitliliği sevmediği hepimizin malumudur. Bu nedenle bazıları “farklı” olanı aynılaştırmak, bunu yapamadığında da yok etmek için her şeyi deneyebiliyor. İnsanlık tarihi maalesef bunun trajik örnekleriyle doludur.

Bize düşen ise bizden önce bu toprakların irfan abidelerinin yaptığı gibi “ne olursan ol yine gel” diyen bir medeniyeti ihya ve inşa etmektir.

Gerisi teferruattır...

Bu duygu ve düşüncelerle hepinizi bir kez daha selamlıyor, yeni akademik yılın başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyorum.

Sağ olun, var olun.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi 2021-2022 Akademik Yılı Açış Konuşması, 18/10/2021.

¹ I. Kant, "An Answer to the Question: 'What is Enlightenment?'", *Kant's Political Writings*, trans. H.B.Nisbet, (Cambridge: Cambridge University Press, 1970), s. 54.

² I. Kant, "On the Common Saying: This May be True in Theory, but it does not Apply in Practice", *Kant's Political Writings*, s. 74.

³ AYM, E.2015/61, K.2016/172, 02/11/2016, § 45.

⁴ E. Fromm, *The Fear of Freedom*, (London: Ark Paperbacks, 1942), ss. 179-207.

⁵ Mevlâna Celaleddin-i Rûmi, *Rubâîler*, Haz. H. İbrahim Sarioğlu, (Ankara: DİB Yayınları, 2013), s. 186.

⁶ Hacı Bektaş-ı Veli, *Makâlât*, Haz. A.Yılmaz, M.Akkuş, A. Öztürk, (Ankara, 2011), s.78.

⁷ Aliya İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, 19. Baskı, Çev. F.Altun & R. Ahmetoğlu, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2015), s.174.

⁸ Aliya İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar*, 21. Baskı, Çev. H.T.Başıoğlu, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2015), s. 259.